

TITULESCU

PÁR HÉTTEL EZEELŐTT meghalt Nicolae Titulescu is, a rövidéletű Nagyrománia egyik kiemelkedő államférfia, kinek neve Románia történetében a Bratianuk, Take Ionescuk, Averescuk mellé fog sorakozni. Tizenhat éven keresztül a román politika valamelyik terén mindig ott volt. Volt pénzügyminiszter, kétszer is, többször miniszterelnökjelölt, de elsősorban diplomata, bár nem hivatásos; többször külügyminiszter, közben londoni követ, népszövetségi megbízott. Mindaddig, míg a román külpolitika zavaros hínárba nem kezdett süllyedni, az ő kezében volt s ő irányította csaknem egyedül. Minket, magyarokat nem fűznek jó emlékek hozzá; ellenségünk volt, de nem mondhatjuk, hogy nemes ellenfelünk lett volna. A romániai magyar kisebbség sok szenvedése az ő számláját terheli; a revízió kérdésének kielesedéséért nagy részben az övé a felelősség s az optáns-kérdés hosszú évekre való elhúzódását neki köszönhetjük, ő bizonyosan azt hitte, hogy hazáját szolgálta ezzel. Nekünk elégtételünk, neki tragédiája, hogy megérte politikájának teljes bukását és hazájának romlását.

Románia külpolitikája egyetlen bizonytalan pillérre, a párizskörnyéki szerződésekben megállapított államhatárok érintetlen fenntartására támaszkodott. Az alkotmány szerint a határok változhatatlanok s az állam egységes, nemzeti állam. Két divatból kimenni készülő elvet: a „pacta sunt servanda“ és az állami szuverénitás korlátlanosságának elvét fejezték ki. Ennek a sokágú fikciónak a szolgálatában állott Románia külpolitikája. Ez a magyarázata a szerződések változathatatlanságához való ragaszkodásának; ez magyarázza a határrevízióval szemben tanúsított rideg ellenállását; a nemzeti kisebbségekkel szemben folytatott asszimiláló politikáját, sőt az optánsvizály folyamán elfoglalt önző álláspontját is. De ez magyarázza a szomszédos államok ellenszenvét is, melyek rovására az első világháború előtti kis Románia érthetetlenül hatalmas területi nyereségek árán Nagyromániává vált.

Ennek a politikának a megtestesítője volt Titulescu, aki tizenöt éven át váltakozó külügyminiszterek és Európa fővárosaiban váltakozó követek mellett e politika állandóságát képviselte. Ő érvényesítette e politikát Bukarestben, ő képviselte a népszövetség előtt, a kisantant és a kezdődő balkáni konferenciákon. Ő hitette el nyugaton, hogy Románia számottevő tényező egész Európa politikai szervezetében s az ő munkájának eredménye volt, hogy maga Románia is elhitta, hogy nagy hatalom s Párizsban, Varsóban Belgrádban nagykövetekkel képviseltette magát.

Titulescu 1883-ban született s valaha, mint maga mondja, „jogászgyerek“ volt Craiovában. Huszonkét éves korában már a román magánjogot tanította a jászvásári, később a bukaresti egyetemen. Aztán Take Ionescu szárnyai alatt politizálni kezdett a konzervatívok között s 1917-ben vele együtt vett részt a Bratianu-kabinetben mint pénzügyminiszter. Borotvált képével oly fiatal benyomást tett a sok nagyszakállú miniszter között, hogy, mint beszélte, a minisztérium portása nem akarta elhinni, hogy ő a miniszter, mikor először jött a minisztérium kapujába, hogy átvegye hivatalát. 1921-ben, a konzervatív párt feloszlása után, az Averescu-kormány pénzügyminisztere volt. 1922-ben nevezték ki londoni követnek s ettől kezdve a külpolitika lett a kenyeré. 1927-ben rövid ideig az Isten tudja hányadik Bratianu-kabinet külügyminisztere lett s ettől kezdve váltakozva hol követ volt Londonban, hol külügyminiszter, vagy dezinált miniszterelnök Bukarestben. Miniszterelnökségig azonban sohasem jutott. 1930-ban népszövetségi elnöknek választották és két cikluson keresztül viselte e magas tisztelet. Chamberlain, az idősebbik, és Briand komolyan hitte, hogy Titulescu providenciális államférfiú, akire hallgatni kell. Hogy magukat Benessei annak tartották, az természetes volt.

Tizenöt éven keresztül változtak Romániában a kormányok, halt meg az uralkodó, Ferdinánd király, lett kegyvesztetté a trónörökös, volt gyermekkirály és tért vissza mint II. Károly király, de a kegyvesztett utód, Titulescu változatlanul megtartotta befolyását és hatalmát. Amihez persze nagyon hozzájárult, hogy Franciaország őt tekintette délkelet európai politikája erős és nélkülözhetetlen támaszának.

Titulescu egy alkalommal színes képet adott a világháború utáni eszményi diplomatáról.

A diplomácia — beszélte egy párizsi újságírónak — régen a ravaszság, kémkedés és kijátszás tudománya volt, titok volt a levegője s a diplomaták a közönséges halandók elől elzárt szobákban gyártották siffrírozott irataikat és titkos megállapodásaikat; rettegtek minden őszinte szótól, nyíltságtól s ha egy diplomata véletlenül azt találta mondani, hogy süt a nap, vagy esik az eső. rögtön kikötötte, hogy e kijelentése megett azonban ne keressen senki rejtett jelentőséget.

Titulescu nem volt ilyen, de nem is különbözött teljesen e képtől: titkai neki is voltak.

A mai diplomata — folytatta jellemzését — nem fél a nyilvánosságtól. Újságba ír, szalonokban, banketten, előadótermekben, az utcán a tömegek előtt nyíltan tárgyalja a nemzetközi kérdéseket: a mai diplomata sikerének a titka a nyíltság és a bátorság.

Ez a kép sem fedi teljesen Titulescut: ő a kettő keveréke volt.

Titulescu a nyilvánosság előtt élt, imádta a népszerűséget, akárcsak, mint maga mondta, egy „divatos színész”. Magas, karcsú, elegáns figura volt, turópai körökben szokatlan csontos, ferdeszemű, mongolos arcát mindenütt ismerték, leginkább az újságok karikatúráiból. Ellenszenvet, magyarán mondva, vékony kappanhangja volt, ami nagy hátrányára szolgált. Pedig szeretett beszélni, ömlött a szó szájából. „He talks too much” jegyezte meg Keynes, a szűkszavú angol nemzetgazda. Híre volt, hogy nagy nyelvtelhetsége és tökéletesen beszél Isten tudja hány nyelven. E sorok írójának alkalmá volt tárgyalni vele egyszer-kétszer Londonban s pár percnyi angol beszélgetés után minden alkalommal a franciára tért át. Párizsi intervjújában összehasonlítást tett a régi diplomácia hosszadalmas, titkos és az ő korának gyors és nyilvános elintézése között. Például a múltra nézve Bosznia annexiójának hosszadalmas tárgyalásait említette; például a jelenre adós maradt, de az általa folytatott és kerek egy évtizedig húzott, nemzetközi szempontból elég jelentéktelen optáns-tárgyalást alig hozhatta volna fel. Tárgyalási modora alighanem közelebb állt az annexiók krízishez, mint saját ideáljához.

Titulescu ambíciója és önbizalma határtalan volt. Számára az az út volt jó, mely őt emelte. Ez magyarázza, hogy elveihez nem ragaszkodott túlzott rendületlenséggel. Bukását is annak köszönhette. Mint konzervatív politikus kezdte; vezére, Take Ionescu halála után néppárti miniszter volt, de aztán egyik politikai párthoz sem csatlakozott. Francia politikája és szimpátiája nyomán liberális-demokratának látszott s erre vallott Maniuék felé mutatott rokonszenve, de a Bratianu-kormányokban éppúgy részt vesz, mint a nemzeti-parasztpárti kabinetben. S mikor kormányalakításra kapott megbízást, a „nemzeti egyesülés” kormányát akarta létre hozni, ami nem kellett senkinek. De ez sem vette el soha kedvét s nem törte le ambícióját: a „megoldhatatlan krízisek embere” (ómul crizelor insolubile) ott termett mindig Bukarestben, amint kormányválság tört ki.

„Londoni követünk” — írta róla a még tragikusabb sorsú politikus, Iorga — „a nemzetek összes nagy vezetőinek benső barátja, kikkel mindenikkel baráti viszonyt tart fenn; Genfnek szívesen látott vendége, ahol minden nép szenvedését szépen megbeszéljük s jól vagy rosszul megoldják; — londoni követünk egy raffinált intellektüel, aki udvarol, hogy neki udvaroljanak, aki előljárva követ mindenkit, aki első akar lenni egész Romániában azzal a feltétellel, hogy mindenki szolgáljon neki, de senki se kérjen tőle semmit. Azt akarja, hogy kényeztessék, de ő is kényezteti önmagát, fényesen tudja szerepeltetni magát mint a második „európai” Romániában, mint Take Ionescu utóda, akit a legtökéletesebben kihasználta”.

Ez az idézet egy alapjában nem jó, hiú, nagyratörő és uralkodni vágyó embert mutat; de Iorga nem szerette Titulescut, talán egy kissé irigyelte s egy kissé féltékeny volt reá. S amit róla írt, annak egy része ő rá is illik, mint politikusra.

Titulescu másnak látta önmagát: méltányosnak, szerénynek, megértőnek. Az a francia lap, melyet fennebb említettem, megkérdezte tőle, hogy tíz éves politikai és diplomáciai pályája alatt milyen elvek vezették? Titulescu így felelt: „Két elvhez ragaszkodtam minden alkalommal: egyformán

viselkedem minden tárgyaló féllel és óvakodom személyes rokon- vagy ellenszenvnek kifejezést adni, ez az egyik. A másik, hogy mindig igyekszem magamat a másik fél helyzetébe beleélni, bárki is az a másik, mert csak így érthetem meg igazán álláspontját.“

Ezek már egy nemesen gondolkozó férfi elvei volnának, melyeket az a férfi, aki felállította, nem követett. Velünk, magyarokkal, ha tárgyalt, a rokonszenvnek soha egy szikráját nem mutatta és soha az ezeréves magyarság helyzetébe magát beleélni nem kísérelte meg. Ellenkezőleg: minden beszédéből ellentmondást nem tűrő, türelmetlen, fölényes, gúnyolódó hang csendült ki, szólt légyen Erdélyről, az elnyomott magyar kisebbségről vagy a kifosztott optánsokról. Mintha mindig ott lett volna háta megett a farkastáplálta Romulus és Remus.

Sajátságos érzéssel lapozza az ember ma írásait és beszédeit.

1934 április 4-ikén tartotta híres nagy beszédét a határrevízió kérdésében. Mussolini jóakarattal szólott volt a magyar követelésről s Maniu interpellálta miatta a kormányt, melynek Titulescu volt a külügyminisztere. Eseményszámba ment minden beszéde, de az április negyedik országos ünnepet jelentett.

A tömeg — írta az Adevárul — valóságos támadást intézett az ülésre való belépő jegyekért. De csak a nagy premierek közönsége kapta: mondén hölgyek, diplomaták, magasrangú katonák, ami bizonyította, mennyire érdeklődnek a külpolitika iránt a — szép asszonyok. Órákig tudtak állani sorban s amint megnyílt az ajtó, rohanva foglalták el helyeiket. A várakozás így is hosszú volt, délután kettőtől négyig. Maniu korán jött, bezárkózott a büffébe s limonádét ivott. Titulescu, mint ilyenkor szokás, késett: tudja hogy semmi sem készíti annyira elő a légkört, mint a hosszú várakozás. A diplomatapáholyban mozgás: megérkezett Titulescuné, a kis-antant követei, a francia és a török követ. A szónoki emelvény előtt hangszóróberendezés, hogy az egész ország hallja a beszédeket. A türelmetlenség nő, a folyosók, a páholyok zajonganak s végre megérkezik Titulescu. A csengők megszólalnak a házban, a képviselők betódulnak a terembe s elfoglalják helyeiket, mint egy nagy zenekar tagjai, kik a karmestert várják. Nincs egy üres szék, nincs egy talpalatnyi üres hely.

Megint szünet, hosszú várakozás. A miniszterek helyükön, az elnök az emelvényen. Most már megilletődött némaság uralkodik, minden szem a terem ajtajára irányul. Végre megjelenik az ajtóban Titulescu Tătărescuval, mindketten szakettben s mindketten meghajolnak. A többség tomboló tapsba tör ki, ami átragad az egész házra.

Most belép Maniu, néhány képviselővel kezét fog, a nemzeti parasztpárt tapsol.

Maniu a szónoki emelvényre megy és _____felolvassa beszédét. Néha tapsolnak. A beszéd — mondja az Adevárul — nem egy párt, hanem a román nemzet megnyilatkozása.

Maniu befejezte és — a román képviselőházban ez is szabad — a kérdéshez hozzászól Dinu Bratianu, rövid beszédben dicséri Titulescut: mondván, hogy „az ország ismeri a miniszter nagyszerű munkásságát, hálás azért a presztíziséért, mit talentumával szerzett az országnak, a nemzet bízik benne, mint jó kormányosban, ki a biztos jövő felé vezeti Románia sorsát“.

„Végre“ Titulescu lép az emelvényre. A nagy várakozás a lehelletet is megfagyasztja. Következik a beszéd: a lap szerint világos, klasszikusan tömör; a diplomatamesterség bámulatos remeke, tökéletes szerkezet, finom nüanszok, a kifejezések választékossága, szubtilis, vakító dialektika — és így tovább. Egy oláh Demosthenes.

Mi, akik előtt csak nyomtatásban van a beszéd, keveset veszünk észre mindebből a nagyszerűségből.

Látjuk, hogy elmondja újra, amit már annyiszor elmondottak: hogy a román állam alapja a Trianoni Szerződés, mely egygé kovácsolta az annyi századon keresztül szenvedett románságot. A magyar revíziós törekvésekre. Románia és a kis-antant felelete: „nu, nu, niciodată”: nem, nem, soha. Hogy a magyaroknak nincs okuk revíziót követelni, mert a szerződés nem diktátum, nem parancs, mint állítják, hanem a konferencia hosszú megfontolásának eredménye. „A békekonferencia” — tette hozzá pirulás nélkül — „két hónapon keresztül tanulmányozta a magyar béke delegáció jegyzékeit” és alaposan megfontolva minden kérdést, döntött. Köztudomású, hogy a konferencia tagjai a magyar jegyzékekbe belé sem néztek s Apponyi Albertet ásitva hallgatták.

Éppen ma hét éve, április negyedikén, mikor elmondta beszédét Titulescu, akkor felháborodva, ma már közömbösen, mint anakronizmust olvassuk, ami a múlté. De akkor is csodálkoztunk s ma sem értjük, hogyan lehetett egy országot annyi fráziással, valótlan állítással fellelkesíteni. A kamara tapsolt s a beszédet kifüggesztette szerte az országban.

Különös világitásban mutatja Titulescut a kisebbségekkel szemben elfoglalt álláspontja.

1929 márciusában előadást tartott a párizsi Académie diplomatique-ban a „Népszövetség és a Kisebbségek” cím alatt. Ez az előadás azért érdekes, mert ha összehasonlítjuk Titulescu bukaresti kijelentéseivel, mutatja azt a kiegyenlíthetetlen nagy különbséget, mely egyfelől a külföld, Párizs és Genf számára tett nem őszinte és a Bukarest számára adott őszinte nyilatkozatai között van. Párizsban a kisebbségek védelmezőjéül játszott ki magát; elismerte, hogy Európa békéje nagy részben a kisebbségekkel való jó bánásmódtól függ. „Egy állam”, mondta, „mely kisebbségeinek nem nyújtja a jólét maximumát, mely nem látja, hogy primordiális érdeke nem az, hogy egyes polgárainak kulturális és vallási egyéniségét tönkre tegye, hanem, hogy lojalitásukat megszerezze, az az állam nemcsak a humanitás érdekeit sérti, hanem saját létét is veszedelembe sodorja”. Elismerte, hogy a kisebbségek anyaállamának „legitim érdeke”, hogy gondoskodjék, hogy a hozzátartozó kisebbségek a védelem maximumát élvezzék. Igaz, hogy dicsérte a Népszövetséget, mely a kisebbségek védelmében „dépasse son devoir”, de a népszövetség kisebbségi védelmének csődje már akkor nyilvánvaló volt s Titulescu felelősség nélkül beszélhetett.

Így beszélt Titulescu Párizsban, de másképpen a bukaresti kamarában. Csak példaképpen idézzük a következő esetet:

1935 december elején Bethlen István a magyar képviselőházban szóvá tette az erdélyi magyarság helyzetét: a magyar tisztviselők nyelvvizsgáit, a székelyföldi állami elemi iskolák elrománosító munkáját, az ortodox egyház prozelita térítéseit és a többit. Tudja mindenki, hogy mindez úgy volt, ahogy Bethlen mondta, de Titulescu a román kamarában mindent letagadott. „A román kormány nevében kijelentem”, mondta, „hogy mindaz, amit Bethlen gróf mondott, valótlan. Ha az erdélyi magyaroknak sérelmeik vannak, menjenek panaszra Genfbe, ahol eddig egyetlen egyszer sem adtak nekik igazat. Bethlen gróf panaszának csak egyetlen egy célja lehet: hangulatot kelteni a határrevízió és az ezeréves Magyarország érdekében”.

Így nyilatkozott meg Titulescu kisebbségi politikája Bukarestben.

A harmincas évek kezdetén Titulescu élenkben belesodródott a hazai politikába. Valahányszor, elég gyakori kormányválság tört ki, Titulescu az uralkodó hívására vagy anélkül, mindig felbukkant Bukarestben s buzgólkodott, hogy „nemzeti egyesülési” kormányt alkosson. Egyszer sem sikerült...

Diplomáciai talentumát elismerte mindenki, külföldi sikereire büszke volt az egész ország, de nem szerette senki, személyes vagy politikai barátjai nem voltak. Miniszterelnök nem lett, de a külügyminiszterség nyitva állt számára. 1934 januárjában a Tatarescu-kabinetnek lett minisztere s ebben érte utóí végzete.

Folyóiratunk olvasói előtt ismeretes a besszarábiai kérdés története.¹

A világháború befejezésekor Besszarábiát is annektálta Románia, de az oroszok sohasem ismerték el s Besszarábia mint állandó, mély szakadék tátongott Románia és a szovjet-köztársaság között. Vajda Sándor többször próbálta meg a kérdés rendezését, de nem sikerült. Titulescu pedig éles ellenségeskedésben állt a kommunista köztársasággal s állásfoglalása népszerű volt az országban, mert a román nép alkotmányának minden liberális irányzata és minden franciabarátság ellenére sem nem liberális, sem nem demokratikus.

A harmincas évek kezdetén, amint Csehszlovákia a francia-szovjet frontba sorakozott, Franciaország biztosítani szerette volna, hogy a szovjet haderők háború esetén Csehszlovákiába juthassanak. Arról, hogy Lengyelország orosz hadakat bocsásson keresztül, szó sem lehetett, de Romániát talán rá lehetett volna venni. Vajda Sándor kész volt rá s a dolog rendezése keretében a besszarábiai kérdés elintézését is lehetőnek gondolta. Titulescu azonban élesen ellenezte és sikerült is a terv kivitelét megghiúsítania.

Nemzeti parasztpárti kormányválságok következtek, minek az lett a vége, hogy a Maniu-kormányba belépett Titulescu s benne maradt akkor is, mikor pár hónap múlva Maniu távozott s helyét ismét Vajda foglalta el. Benn maradhatott, mert rövidesen kiderült, hogy Titulescu, nyilvánvalóan francia nyomásra, az orosz kérdésről vallott nézetét teljesen megváltoztatta és 1933 júliusában két szerződést kötött a szovjettel, mely ugyan közvetlenül a háború kiküszöböléséről és a támadó definíciójáról szólt, de Titulescunak az volt a meggyőződése, hogy Besszarábia védelmére is szolgálnak s a két állam viszonyát „normálissá és örök időre barátságossá“ teszik.

Az év végére a Vajda kormány megbukott s miután decemberben Dúcát a vasgárdisták lelőtték, 1934 januárjában megalakult Tátárescu liberális kormánya, melynek külügyminisztere ismét Titulescu lett.

A következő hónapokban az ország külpolitikáját Titulescu normális mederben vezette.

Sőt, úgy látszik, a normálisnál jobban, mert az 1936 július 16-iki minisztertanács, miután meghallgatta exorzéját, kijelentette, hogy politikáját „mindenben helyesli, azzal szolidáris“ és egyúttal „háliját és korlátlan bizalmát“ fejezte ki iránta. Titulescu nyári szünetre a francia Riviérára ment.

Még Cap Martinben volt, mikor hat hét múlva Tátárescu minden látható ok nélkül „átszervezte“ kormányát. Az összes miniszterek megmaradtak, páran felváltották egymást. Iuca és Incullet helyet cserélt, Costinescu, a kereskedelmi miniszter igazságügyminiszter lett, Pop Valér, az az igazságügyminiszter kereskedelmi miniszter. A kormány, írta az egyik lap, kvadrillt táncolt. De a táncból kimaradt Titulescu. A nagy külügyminisztert, ki pár héttel ezelőtt még bírta az összes miniszterek bizalmát, most szó nélkül kihagyta Tátárescu a kormányból. A sajtóban semmi felvilágosítás nem jelent meg s Titulescu távol, maga sem tudta, mi történt? „Az új kormánynak nincs szüksége reám,“ — nyilatkozott a Havas-ügynökségnek — „természetesen, joga van hozzá. Mégis, szerettem volna, ha legalább előre értesített volna. Fenntartom ítéletemet és politikai akciőszabadságotat a jövőre.“

¹ Lásd a „Besszarábiai kérdés“ c. cikkünket: Magyar Szemle 1933 november.

A jövőben se ítéletre, se akcióra nem került sor. A román politika mind jobban fordult el a nyugati demokráciáktól s a vasgárda mind nagyobb befolyásra tett szert. Titulescu bukása amúgy is útban volt. De az eltávolítás formája durva és sértő volt. „Mi történt a valóságban?” — kérdezte az *Universul*. — „Egyszerűen kidobták Titulescut. Az eljárás nem volt elegáns, mert tudjuk, hogy Titulescunak fogalma sem volt róla; a miniszterelnök nem közölte előre szándékát s csak megtörténte után hallott róla... Mi történt? Talány az egész.”

Titulescu többet nem tért vissza hazájába. Talán jobb is volt neki. Talán nyugodtabb volt elmúlása, mint ha a múlt év őszi és téli hónapjai Bukarestben találták volna.

SZÁSZ ZSOMBOR